

5.3 ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Світова практика розвинених країн в інформаційну епоху на межі ХХ–ХХІ ст. свідчить, що одним із головних напрямів їх офіційної політики є досягнення лідируючих позицій за рахунок активного застосування інформаційних технологій. Слід також зауважити, що різні країни розглядають мережні технології – «електронну торгівлю», «електронний уряд», «електронний бізнес» тощо не як ізольовані сфери діяльності, а як інтегровану і взаємозалежну сукупність цих технологій та важливих складових єдиного фундаменту переходу до інформаційного суспільства та нової економіки.

Наука і практика у цій сфері широко застосовують терміни: «інформаційні технології (ІТ)», «інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)», «комп'ютерні технології», «цифрові технології», «мережні технології» тощо. На практиці вказані поняття переважно застосовуються для визначення однакових соціально-економічних явищ, але найбільш узагальнюючим, у контексті цього дослідження, є термін «**інформаційні технології**». При цьому роль вказаних технологій, як правило, зводиться до таких основних напрямів:

– *інформаційні технології виступають як галузь матеріального виробництва. Цей підхід концентрується на забезпеченні політики посилення та/або розвитку виробництва, розподілу, обміну та споживання, пов'язаних з використанням ІТ (виробничо-інфраструктурний підхід ¹);*

---

¹ Н. Карр дійшов висновку, що в сучасних умовах інформаційні технології діють як загальнодоступна інфраструктура бізнесу (разом із залізницями та енергетикою), тобто втратили характер стратегічного ресурсу фірми і перетворилися на звичайний фактор виробництва, втрати на який несуть усі без винятку фірми, не отримуючи при цьому стратегічних переваг (див.: Карр, Н. Д. Блеск и нищета информационных технологий. Почему ИТ не являются конкурентным преимуществом [Текст] / Н. Д. Карр ; пер. с англ. – М. : Секрет фирмы, 2005. – 220 с.

– *інформаційні технології є каталізатором розвитку інформаційного суспільства (економіки)*. Цей підхід передбачає прийняття загальної стратегії, що зачіпає велику кількість секторів економіки з метою максимальної інформатизації економіки і суспільства (концептуально-політичний підхід);

– *інформаційні технології є одним із елементів загальної правової терміносистеми*, що включає інформаційні ресурси, інформаційні системи тощо («об'єднаний» підхід, за яким не відокремлюються поняття, визначення яких даються часто або одне через одного, або об'єднуються в систему, елементи якої дуже складно відокремити);

– *інформаційні технології є окремим об'єктом правового регулювання*, що передбачає застосування до них норм цивільно-правових відносин.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що терміни «інформаційна система» (*Information System*), «інформаційна мережа» (*Information Network*), «інформаційна технологія» (*Information Technology*), «інформаційна інфраструктура» (*Information Infrastructure*) в національних законодавствах та міжнародних правових актах поки що не отримали чіткого визначення¹.

Водночас законодавство України надає таке визначення: «*інформаційна технологія* – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, які забезпечують велику швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування»².

---

¹ Російські правники, зокрема, зазначають, що «нормативного визначення інформаційних технологій в РФ поки що немає, хоча на практиці це поняття використовується достатньо «гнучко» (див.: Бачило, І. Л. Информационное право: основы практической информатики [Текст] : учеб. пособие / И. Л. Бачило. – М. : Изд. г-на М. Ю. Тихомирова, 2001. – С. 93).

² Про Національну програму інформатизації [Текст] : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 181 (із змінами, внесеними згідно із законами № 2684-III від 13 вересня 2001 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 3 та № 2289-VI від 1 червня 2010 року // Відом. Верхов. Ради. – 2010. – № 33. – Ст. 471).

Необхідно також констатувати, що до цього часу в інформаційному праві залишаються дискусійними питання щодо структури терміна «інформаційна технологія» і правового забезпечення суспільних відносин, пов'язаних з регулюванням інформаційних технологій, оскільки надане тлумачення цього терміна має більш концептуальний характер¹.

На жаль, законодавство України не дає визначення поняття «інформаційний процес», тому візьмемо за основу таке визначення: «інформаційний процес – процес збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку і поширення інформації»².

Виходячи з цих визначень, можна зробити висновок, що основними *об'єктами інформаційних технологій* є: *інформація* (дані – це також інформація, але у формалізованому вигляді, придатному для автоматичної (без участі людини) або автоматизованої (за участю людини) обробки), засоби обчислювальної техніки, відповідне програмне середовище, засоби поширення інформації та доступу до неї, незалежно від місця її розташування. *Суб'єктів інформаційних технологій* можна поділити на групи: суб'єкти, що організують і здійснюють розробку інформаційних технологій і засобів їх забезпечення та суб'єкти, які експлуатують та використовують об'єкти інформаційних технологій.

---

¹ Яскравими прикладами плутанини є структури змісту (назв, напрямів) офіційного визначення середньострокового пріоритетного напрямку інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 рр. «Розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, роботехніки» (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 роки» від 12 березня 2012 року № 294 // Офіц. вісн. України. – 2012. – 23 квіт. (№ 29). – С. 18. – Ст. 1073), а також напрямів пріоритетного розвитку науки і техніки на період до 2020 р. «Інформаційні та комунікаційні технології» (постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року» від 7 вересня 2011 року № 942 // Офіц. вісн. України. – 2011. – 16 верес. (№ 69). – С. 22. – Ст. 2628).

² Компьютерные информационно-аналитические системы [Текст] : толковый словарь / А. Г. Додонов, Д. В. Ландэ, В. Г. Путятин. – К. : НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України». – 2011. – 384 с.

Саме інформація та інформаційні потреби людини, суспільства і держави є спонукальною мотивацією створення і розвитку інформаційних технологій.

Можна виділити дві основні групи складових сучасних інформаційних технологій:

1) *інфраструктура*, яка забезпечує процеси збору, обробки, накопичення, розосередження, зберігання, пошуку і поширення інформації;

2) *інформаційні відносини*, які виникають під час застосування цих технологій.

Нині до базових правових основ розвитку інформаційних технологій у сфері створення та розвитку відповідної інфраструктури слід віднести закони України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; «Про Національну програму інформатизації», «Про телекомунікації», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про радіочастотний ресурс України», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про державні цільові програми», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукові парки», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції», «Про стандарти, технічні регламенти та процедури відповідності», а також постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми “Образний комп’ютер”» на 2010 рік¹, яка є чинною зараз, та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство “Відкритий Уряд”»².

---

¹ Про затвердження Державної цільової програми «Образний комп’ютер» на 2010 рік [Текст]: постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 58 // Уряд. кур’єр. – 2010. – 10 лют. (№ 25).

² Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство “Відкритий Уряд”» [Текст]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 року № 220-р. // Уряд. кур’єр. – 2012. – 26 квіт. (№ 76); 2012. – 24 жовт. (№ 194).

Інформаційні технології нерозривно пов'язані із суспільними відносинами в інформаційній сфері, мова про які йшла у попередніх розділах. Більш того, сучасні інформаційні технології здійснюють суттєвий вплив на формування, розвиток і трансформацію цих суспільних відносин.

Основу національної правової бази регулювання інформаційних відносин, які виникають під час створення та розвитку сучасних інформаційних технологій, складають такі нормативно-правові акти, як: Конституція України, закони України: «Про внесення змін до Закону України “Про інформацію”», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про рекламу», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації», «Про науково-технічну інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну статистику», «Про адвокатуру», «Про нотаріат», «Про страхування», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про банки і банківську діяльність», «Про захист економічної конкуренції», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про засади запобігання та протидії корупції», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Податковий кодекс України, а також Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»¹ та постанов Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд”»², «Про за-

---

¹ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності [Текст] : Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 (зі змінами станом на 16 січня 2012 року) // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 24. – С. 11.

² Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” [Текст] : постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 208 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 9. – С. 112.

твердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів»¹, «Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію»².

Аналіз наведених правових актів щодо розвитку інформаційних технологій показує таке:

1. Фундаментом для розвитку законодавства у сфері інформаційних технологій є Конституція України, яка містить значну кількість нормативних положень, що встановлюють основні права та обов'язки учасників інформаційних правовідносин. Так, закріплюються конституційні права на свободу інформації (ст. 34), на недоторканність приватного життя, включаючи таємницю листування і повідомлень (ст. 31); право громадян знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32); гарантії свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54).

2. Створення, впровадження, застосування інформаційних технологій призводить до появи нових для традиційного права об'єктів і суб'єктів правовідносин, характерних для інформаційної сфери. Відносини, що виникають у зв'язку з цим, потребують адекватного правового регулювання. Ці суспільні відносини, що пронизують сьогодні практично усі галузі життєдіяльності людини, суспільства і держави, є тим імпульсом, що впливає на розвиток інформаційного законодавства.

¹ Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів (зі змінами станом на 16 січня 2012 року) : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2004 року № 326 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 11. – С. 45. – Ст. 665.

² Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 року № 1893 (зі змінами станом на 16 січня 2012 року) // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 48. – С. 31.

3. Регулювання правових відносин в інформаційній сфері України в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій залишається достатньо новою і складною проблемою. Це пов'язано, насамперед, з тим, що нормативна правова база цієї сфери, з одного боку, поки що створюється для «сталих» суспільних відносин, з другого – бурхливе становлення нових, які характеризуються значними наявними та потенційними суперечностями¹. Ці суперечності у зазначеній сфері й формують у подальшому правові суперечності. Тому має місце ситуація, коли прийняті нормативно-правові акти не завжди відповідають складності й різноманіттю реальних процесів, не встигають за швидким вдосконаленням цих процесів, появою принципово нових явищ суспільного життя. Фактори і тенденції розвитку сучасного суспільства, зокрема, масова інформатизація та прискорене впровадження інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави змінили значення інформаційної інфраструктури, надали їй системоутворюючих якостей, що є сучасними ознаками інформаційної сфери та відносин, які складаються у цій сфері. Серед таких якостей можна назвати, зокрема, значний ступінь актуальності, складності й структурованості об'єктів інформаційних відносин, високу швидкість змін і оновлення, неоднорідність предмета правового регулювання. Зазначене актуалізує завдання розбудови нової сукупності правових норм, що оперативн

---

¹ В Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 2 лютого 2011 р. № 65/141 зазначено, що «Інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості й одночасно породжують нові проблеми і що існує нагальна потреба стосовно усунення серйозних перешкод, з якими стикаються країни, що розвиваються, у сфері доступу до нових технологій, таких як брак ресурсів, нерозвиненість інфраструктури, низький рівень освіти, потенціалу й інвестицій і недостатній охопту інформаційно-комунікаційною мережею, і щодо вирішення питань, пов'язаних з правом власності на технології, відповідними стандартами й потоками, і у зв'язку з цим закликає всі зацікавлені сторони виділяти адекватні ресурси, активізувати зусилля з нарощування потенціалу й передачі технологій на взаємоузгоджених умовах країнам, що розвиваються, зокрема найменш розвинутим країнам».

відображають реальні процеси, певною мірою мають потенціал їх випередження.

Так, наприклад, істотне значення для розвитку правового регулювання у сфері ІТ має законодавство про охорону результатів творчої діяльності (інтелектуальної власності). Українське законодавство у сфері інтелектуальної власності ще не зовсім адаптовано до охорони прав авторів в умовах поширення новітніх інформаційних технологій. Так, потребують уточнення норми, що стосуються захисту баз даних, підлягає також врегулюванню використання таких важливих для освітніх, культурних і наукових цілей мережевих ресурсів, як електронні бібліотеки. Нарешті, для підвищення ефективності регулювання доцільно дати чіткі визначення та уточнити правову специфіку нових об'єктів охорони – інтернет-сайтів та веб-порталів.

Або, інший приклад, одним з найбільш гострих питань, які виникли у зв'язку з розвитком мережі Інтернет та її широким використанням у повсякденному житті, стало запобігання масовим розсилкам інформації рекламного, агітаційного або антигромадського характеру (спаму). Спам перешкоджає реалізації інформаційних прав громадян, ускладнює функціонування інформаційних систем (непродуктивні витрати ресурсів), підриває довіру до достовірності інформації. Ряд країн цю проблему вирішують шляхом прийняття спеціальних законів. З урахуванням традицій розвитку української правової системи доцільним є внесення змін до чинного законодавства про рекламу та про адміністративні правопорушення.

Разом з тим розбудова національного інформаційного права повинна здійснюватися з постійним урахуванням не тільки практики, а й базових теоретичних засад теорії права і держави, кібернетики, теорії інформації тощо.

4. Визначальним під час створення та вдосконалення правових основ розвитку інформаційних технологій є чітке визначення об'єктів та суб'єктів права у всій його сукупності, виходячи із сутності явища, процесу, процедур тощо.

Результати наукових досліджень¹ сутності інформаційних відносин та інформаційних технологій досить виразно показують цю нечіткість.

Базовим підходом для визначення інформаційних технологій та подальшого конструювання відповідного нормативно-правового забезпечення, є, з одного боку, застосування ринкових регуляторів, а з другого – необхідність визнати їх результатом творчої діяльності².

Характерною ознакою визнання інформаційно-комунікаційних технологій продукцією, тобто товаром (ІКТ-товаром) можна вважати ініціативу з лібералізації митних тарифів – Угоду з інформаційних технологій, яку було підписано на Конференції міністрів у Сінгапурі у грудні 1996 р. представниками 56 держав, на які доводиться близько 93 % світової торгівлі ІКТ-товарами (як країни – імпортери ІКТ-товарів – США, Канада, країни ЄС, так і країни, які переважно ввозять ІКТ-товари).

---

¹ Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань, В. Г. Пилипчук ; за заг. ред. В. Г. Пилипчука – Х. : Майдан, 2011. – 244 с.; Информационная инфраструктура: проблемы регулирования деятельности [Текст] : монография / А. А. Баранов. – К. : ТОВ «Видавничий дім Дмитра Бурого», 2012. – 352 с.; Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2013. – 360 с.; Пилипчук, В. Г. Актуальні проблеми становлення і розвитку правової науки в інформаційній сфері [Текст] / В. Г. Пилипчук // Інформація і право. – 2012. – № 1 (4). – С. 15–22; Бесєдна, Л. Л. Термінологія та визначення понять в нормативно-правових актах [Текст] / Л. Л. Бесєдна // Інформація і право. – 2012. – № 2 (5). – С. 39–47; Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи [Текст] / О. А. Баранов. – К. : Вид. дім «СофтПрес», 2005. – 316 с. та ін.

² Всесвітня організація інтелектуальної власності внесла свій вклад у формування загального визначення поняття «технологія», передбачивши, що технологія може бути виражена у винаході, промислового зразку, корисній моделі, новому селекційному досягненні, технічній інформації, послугі або сприянні, що здійснили експерти. Центр ООН з транснаціональних корпорацій, включивши в поняття «технологія» не тільки технічні знання та ноу-хау, але й основні засоби виробництва, такі як обладнання і машини. Організація ООН з промислового розвитку розмежовує «інкорпоровані» технології (наприклад, промислове обладнання, механізми) та «неінкорпоровані» (наприклад, ноу-хау, досвід, навички у сфері управління та організації).

Ключовою умовою угоди є нульові ставки тарифів для ІКТ-товарів¹.

Зазначене не залишає поза увагою й технократичний підхід до інформаційних технологій як до різновиду технологій взагалі (хоча й з особливими якостями)².

У загальному плані державне регулювання у сфері розвитку та застосування інформаційних технологій передбачає:

1) розвиток інформаційних систем різного призначення для забезпечення громадян (фізичних осіб), організацій, державних органів і органів місцевого самоврядування інформацією, а також забезпечення взаємодії таких систем;

2) створення умов для ефективного використання інформаційно-телекомунікаційних мереж, у тому числі мережі Інтернет;

3) регулювання відносин, пов'язаних з пошуком, отриманням, передачею, виробництвом та розповсюдженням інформації із застосуванням інформаційних технологій (інформатизації), на підставі принципів, встановлених законодавством України.

Зміст інституту правового режиму, пов'язаного з регулюванням суспільних відносин у сфері створення і використання інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг, а також відносин, пов'язаних з інформаційними технологіями та інформаційними мережами виражається триа-

---

¹ Таких, як, наприклад: а) апаратне устаткування, периферія: персональні комп'ютери; ноутбуки; клавіатури; драйвери для дисків і інші пристрої для зберігання інформації; б) телекомунікаційне устаткування: телефони й автовідповідачі; факси; модеми; офісне комутаційне устаткування; в) програмне забезпечення на носіях, включаючи флопі-диски й оптичні диски; г) електронні компоненти: напівпровідники; резистори; друкарські плати; г) виробництво напівпровідників і вимірювальне устаткування, включаючи деякі види хімічного устаткування; д) вимірники, контрольні, такі, що аналізують інструменти: спектрометри; різні інструменти для вимірювання і перевірки рідин і стекол; е) офісне устаткування: калькулятори; автомати; є) різні інші продукти: електронні словники і пристрої для перекладу; індикатори і т. п.

² Інформаційна технологія: 1) прийоми, способи і методи застосування засобів обчислювальної техніки під час виконання функцій збору, зберігання, обробки, передачі й використання даних (п. 4 Додатка 1 ГОСТ 34.003-90); 2) прийоми, способи і методи застосування технічних і програмних засобів під час виконання функцій обробки інформації (п. 2.1(6) ГОСТ Р 51275-99).

дою «інформація – інформаційна технологія – система комунікації». Сам процес забезпечення інформаційних потреб різних користувачів інформації, звичайно, поєднує також інформаційні технології, інформаційні системи та інформаційні комунікації. У широкому розумінні інформаційна інфраструктура включає ще багато складових – кадрову, організаційну (система управління), виробничу та ін. Однак цих трьох складових достатньо для визначення суті предмета правового регулювання інформаційної інфраструктури.

Найбільша увага у правових дослідженнях інформаційних відносин приділяється питанням інформаційних ресурсів, праву на інформацію, регулюванню діяльності різних груп суб'єктів інформаційних відносин, створенню і використанню інформаційних систем. Разом з тим між конкретним інформаційним ресурсом та його споживачем знаходиться суб'єкт, від якого залежить виготовлення та постачання інформаційного продукту, який здійснює зазначений оборот цього продукту за допомогою інформаційної технології.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД) у 1998 р. дала таке визначення терміна інформаційних і комунікаційних технологій, як «технологій, що використовують засоби мікроелектроніки для збору, зберігання, обробки, пошуку, передачі і представлення даних, текстів, образів, звуку»¹. Деяко відмінне визначення надається в модельному законодавстві СНД: *інформаційна технологія* – організована сукупність процесів, елементів, пристроїв чи методів, які використовуються для обробки інформації². Визначають три складові формалізації поняття «інформаційна технологія»:

1) об'єкти, дії та правила, тобто предмети та форма їх представлення;

2) підготовка, переробка та доставка інформації, тобто функціонально-цільова характеристика;

3) усі технології і галузі, які задіяні в цих процесах, тобто структурне забезпечення самого виробництва та діяльності виробників технологій.

---

¹ OECD (1998), DSTI/ICCP/AH/M(98) 1/REV1.

² О принципах регулирования информационных отношений в государствах – участниках Межпарламентской ассамблеи : Рекомендательный законодательный акт (23 мая 1993 г.) // ИБ МПА СНГ. – 1993. – № 3.

Враховуючи зазначені складові, правове регулювання відносин щодо інформаційних технологій має охопити всю їх сукупність за стадіями життєвого циклу продукції: авторство; функціональну сферу використання; вид виробництва – дослідне, серійне чи масове; включення у сферу обміну та використання тощо. Потрібно забезпечити правове регулювання створення та подальшого використання інформаційних технологій. Саме це дозволяє законодавчо визначати інформаційні технології як «програми та програмне забезпечення систем обчислювальної техніки, які включають у свою структуру (склад) певні дії та певні правила їх використання»¹. Саме тому правовий режим інформаційних технологій як комплексного правового інституту повинен встановлювати обов'язковість визначення форми надання технологічного продукту; форми власності та виключних прав; категорії доступу та засобів його захисту і передбачати застосування методів та засобів цивільного права, включаючи засоби захисту інтелектуальної власності, а також застосування методів та засобів публічного права (конституційного, адміністративного, кримінального тощо)².

Сама по собі інформаційна технологія не функціонує, а лише в сукупності з інформацією та відповідною інфраструктурою. Ця сукупність розуміється як поняття «інформаційна система». Але у визначенні цього поняття є деякі розбіжності.

Зазначаючи, що в інформаційному законодавстві України існує неоднозначне тлумачення дефініції «інформаційна система», О. А. Баранов пропонує таке визначення: «інформаційна система – організована сукупність підприємств, підрозділів і фахівців, комплексу організаційно-технічних заходів, інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, призначених для забезпечення інформаційних процесів, зокрема забезпечення створення, поширення, використання, зберігання й знищення (утилізації) інформації»³. Інше визначення надає І. Л. Бачило: «у вузькому значенні інформаційна система – це сукупність тех-

¹ Информационное право: основы практической информатики [Текст] : учеб. пособие / И. Л. Бачило. – М. : Изд. М. Ю. Тихомирова, 2001. – С. 125.

² Там само. – С. 130–131.

³ Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи [Текст] : монографія / О. А. Баранов. – К. : Вид. дім «СофтПрес», 2005. – С. 98.

нічних, програмних та інших засобів, що об'єднані структурно і функціонально з метою забезпечення одного або декількох видів інформаційних процесів і надання інформаційних послуг»¹. Але при цьому вона звертає увагу на відмінності змістовного і правового визначення понять «система інформації» та «інформаційна система». Звертається увага на те, що *система інформації* – це, насамперед, ресурс, сукупність інформації, що виділена за певною ознакою, а *інформаційна система* – це система обробки інформації на основі визначених програм, інших засобів автоматизованої обробки й обігу інформації, система комунікацій². При цьому сама інформаційна система працює виключно за умови наповнення інформаційним ресурсом³. Як зазначається в деяких наукових працях, *інформаційна система* – повна інфраструктура, організація, персонал і компоненти, які беруть участь у збиранні, обробці (зміні, оновленні), зберіганні, передачі, демонстрації і розповсюдженні інформації⁴. В. М. Лопатін, визначаючи *інформаційну систему* як сукупність інформації і технологій (включаючи засоби) зі створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження і споживання інформації, розглядає її і як технологічну систему, що становить сукупність технічних, програмних і інших засобів, які об'єднані структурно й функціонально для забезпечення одного чи декількох видів інформаційних процесів і надання інформаційних послуг⁵.

До *основних* ознак інформаційної системи відносять: виконання однієї чи декількох функцій щодо інформації; єдність системи (єдина файлова система, єдині стандарти

---

¹ Информационное право [Текст] : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорнина. – 2-е изд., с изм. и доп. – СПб. : Изд-во Р. Асламова «Юридический центр Пресс», 2005. – С. 106.

² Информационное право: основы практической информатики [Текст] : учеб. пособие / И. Л. Бачило. – М. : Изд. М. Ю. Тихомирова, 2001. – С. 115.

³ Так само нечітко визначаються поняття «база даних» і «банк даних».

⁴ Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Консультант, 2003. – С. 544–548.

⁵ Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство [Текст] / В. Н. Лопатин. – СПб. : Фонд «Университет», 2000. – С. 258.

і протоколи, єдине управління (адміністрування) тощо); можливість композиції і декомпозиції об'єктів системи при виконанні заданої функції; сумісність з іншими системами в інформаційному просторі.

Серед *основних* вимог, що висуваються до інформаційних систем виділяються такі: ефективність (визначається вимірюванням «витрати – результати»); якість функціонування (відповідність системи заданим до виконання функціям); надійність; безпечність¹.

У визначенні предмета правового регулювання відносин, пов'язаних з об'єктами у вигляді інформаційних систем, слід враховувати, що:

1) оскільки інформаційна система містить три елементи: інформаційний продукт, інформаційні технології та засоби комунікації, то на цю систему переносяться правові механізми, які регулюють її окремі елементи. Водночас інформаційна система як комплексне та цілеспрямоване об'єднання стає об'єктом правового регулювання вищого рівня;

2) питання правового регулювання інформаційної системи за відмінностями її технологічної та організаційної складових вирішують різними правовими засобами. Технологічну частку системи регулюють насамперед стандарти та технічні правила (регламенти). Потрібним елементом цього правового режиму будуть вимоги щодо реєстрації системи, її сертифікації, встановлення регламентів, які підтверджують її спроможність працювати у визначеному режимі. Регулювання організаційної частини системи потребує додаткових правових механізмів, крім механізмів регулювання системи в цілому та всіх її складових. Це, насамперед, визначення правового статусу зазначеної системи (наприклад, кадастру та реєстра). Крім того, застосування механізмів цивільного права – угод, контрактів, механізмів надання послуг, а також публічного та адміністративного права (звітність, облік тощо). На саму систему, яка діє в певній організаційній формі як юридична особа,

---

¹ Информационное право: основы практической информатики [Текст] : учеб. пособие / И. Л. Бачило. – М. : Изд. М. Ю. Тихомирова, 2001. – С. 106–108.

покладено певні зобов'язання та відповідальність за їх порушення.

Невід'ємною складовою правового забезпечення створення та функціонування інформаційної системи, інформаційної технології є регламенти і стандарти. У зв'язку з прийняттям у 2001 році низки законів у сфері стандартизації, сертифікації та визнання відповідності здійснюються заходи щодо модернізації національної системи стандартизації та адаптації інституцій, які її складають, до вимог сучасності. На жаль, стандарти у сфері інформаційних відносин розглядаються та затверджуються повільно¹. Виникає потреба щодо прискорення стандартизації не тільки технічних засобів і протоколів, але й інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних товарів та послуг, особливо для забезпечення проведення міжнародних трансакцій.

Наведене свідчить про необхідність:

1) більш чітко визначити склад інформаційної технології як об'єкта інформаційних правовідносин, розробки єдиного визначення поняття «інформаційна технологія» для його застосування в нормативно-правових актах;

2) уніфікації поняття інформаційної технології не тільки на рівні національного законодавства, а й з урахуванням наукових і міжнародних аспектів.

Унаслідок своєї сутності питання створення, функціонування та розвитку інформаційних технологій як складових інформаційних систем та сучасних інформаційних

---

¹ У Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» зазначено: «Нині в Україні кількість стандартів з інформаційних технологій становить близько 4 відсотків загальної кількості державних стандартів, тоді як в інших країнах ця частка перевищує 10 відсотків. До того ж темпи розвитку міжнародної стандартизації у галузі з інформаційних технологій є випереджаючими відносно інших галузей і щорічно зростають на 10–15 відсотків. На сьогодні Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) розроблено та прийнято більше 1400 міжнародних стандартів з інформаційних технологій, стільки ж розробляється. А в Україні за період з 1992 по 1997 рік розроблено та впроваджено лише близько 100 державних стандартів з інформаційних технологій, переважно термінологічних. Таку негативну тенденцію відставання України від міжнародного рівня розвитку стандартизації у сфері інформатизації треба виправляти». Із часом відставання збільшилося.

відносин невід'ємно пов'язані з питаннями **забезпечення інформаційної безпеки**. Цей зв'язок лише посилюється з розвитком інформаційних технологій. Саме тому подальший розгляд та аналіз правових основ розвитку інформаційних технологій є можливим лише у сукупності з правовими основами забезпечення інформаційної безпеки.

У національному нормативно-правовому просторі словосполучення «інформаційна безпека» вперше з'явилося у 1992 р. в указі Президента України «Про затвердження складу Консультативно-експертної групи по підготовці концепції національної безпеки України»¹, а, точніше, у Витягу з протоколу засідань Комісії при Президенті України по підготовці пропозицій про статус, порядок діяльності і структуру Ради національної безпеки, який є невід'ємною частиною цього Указу.

У подальшому поняття «інформаційна безпека» застосовується в Конституції України (ст. 17), Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин»², абз. 6 п. 2 постановчої частини Постанови Верховної Ради України, присвяченій підсумкам парламентських слухань «Інформаційна політика України: стан і перспективи»³, Указі Президента України, яким вводилось у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення ін-

---

¹ Про затвердження складу Консультативно-експертної групи по підготовці концепції національної безпеки України : Указ Президента України від 17 лютого 1992 р. № 31-92/рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин [Текст] : Указ Президента України від 21 липня 1997 р. № 663/97 // Уряд. кур'єр. – 1997. – 24 лип.

³ Про підсумки парламентських слухань «Інформаційна політика України: стан і перспективи» [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 2 червня 1999 р. № 705-XIV // Голос України. – 1999. – 12 черв.

формаційної безпеки України» від 31 жовтня 2001 року¹, Постанови Верховної Ради України за результатами парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні², указах Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»³ та «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року “Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України”»⁴ тощо.

Наведені нормативно-правові акти застосовували поняття «інформаційна безпека», не надаючи навіть опосередкованого натяку на його визначення.

В інших нормативно-правових актах, які становлять правову основу розвитку інформаційних технологій, поняття «інформаційна безпека» взагалі відсутнє.

У липні 2009 р. Президент України своїм Указом⁵ затвердив Доктрину інформаційної безпеки України, яка визначає, що «інформаційна безпека є невід’ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки».

---

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» [Текст] : Указ Президента України від 6 грудня 2001 р. № 1193/2001 // Офіц. вісн. України. – 2001. – 28 груд. (№ 50). – С. 28. – Ст. 2228.

² Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. № 3175-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – 14 квіт. (№ 15) – С. 604. – Ст. 131.

³ Про Стратегію національної безпеки України [Текст] : Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 // Офіц. вісн. України. – 2007. – 23 лют. (№ 11). – С. 7. – Ст. 389.

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України» [Текст] : Указ Президента України від 23 квітня 2008 р. № 377/2008 // Офіц. вісн. Президента України. – 2008. – 21 трав. (№ 18). – С. 24. – Ст. 570.

⁵ Про Доктрину інформаційної безпеки України [Текст] : Указ Президента України від 8 липня 2009 р. № 514/2009 // Офіц. вісн. Президента України. – 2009. – 20 лип. (№ 20). – С. 18. – Ст. 677.

Це положення є надзвичайно важливим для подальшої законотворчої роботи не лише у сфері забезпечення інформаційної безпеки, а й у сфері інформаційних відносин взагалі.

Вказане положення, з одного боку, визначає, що інформаційна безпека є невід'ємною складовою будь-якої сфери життєдіяльності людини, суспільства, держави, а з другого – є самостійною сферою забезпечення національної безпеки і це в обов'язковому порядку повинно відображатися у відповідних нормативно-правових актах (як існуючих, так і тих, що знову розробляються).

Але ця Доктрина лише опосередковано, через окреслення основних засад, життєво важливих інтересів в інформаційній сфері, реальних і потенційних загроз та напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки надає можливість кожному робити своє, особисте визначення цього поняття.

На початку 2007 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»¹, у якому вперше на законодавчому рівні в абз. 2 розд. 13 запропоновано таке визначення поняття «інформаційна безпека»: **«інформаційна безпека** – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації».

Неповна, невчасна, невірогідна або упереджена інформація впливає на свідомість або підсвідомість людини, наслідком якої може бути порушення або зміна її психічного і фізичного стану, поведінки та ін. За цих умов слід вести мову про інформаційну небезпеку для людини.

Якщо наслідком отриманої інформації є заклики до дій, які не відповідають інтересам суспільства, державним та національним інтересам, то слід говорити про інформаційну небезпеку для суспільства і держави.

---

¹ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Текст] : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – 23 берез. (№ 12). – С. 511. – Ст. 102.

Правові основи забезпечення інформаційної безпеки сьогодні визначаються такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про основи національної безпеки України»¹, указами Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»², «Про Доктрину інформаційної безпеки України»³, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 р. «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин»⁴, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України»⁵, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року, «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»⁶, постановами Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань “Інформаційна по-

---

¹ Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

² Про Стратегію національної безпеки України [Текст] : Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 // Офіц. вісн. України. – 2007. – 2 лют. (№ 11). – С. 7. – Ст. 389.

³ Про Доктрину інформаційної безпеки України [Текст] : Указ Президента України від 8 липня 2009 р. № 514/2009 // Офіц. вісн. Президента України. – 2009. – 20 лип. (№ 20). – С. 18. – Ст. 677.

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» [Текст] : Указ Президента України від 21 липня 1997 р. № 663/97 // Уряд. кур'єр. – 1997. – 24 лип.

⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» [Текст] : Указ Президента України від 6 грудня 2001 р. № 1193/2001 // Офіц. вісн. України. – 2001. – 28 груд. (№ 50). – С. 28. – Ст. 2228.

⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України» [Текст] : Указ Президента України від 23 квітня 2008 р. № 377/2008 // Офіц. вісн. Президента України. – 2008. – 27 трав. (№ 18). – С. 24. – Ст. 570.

літика України: стан і перспективи»¹, «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні»² і постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні»³, «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах»⁴ тощо.

Аналіз наведених нормативно-правових актів свідчить про те, що більшість їх положень мають переважну спрямованість саме на захист інформації. Окремі норми, спрямованості на захист інформаційної безпеки людини і суспільства, що містяться в наявній правовій базі, мають певні ознаки суперечності щодо забезпечення прав і свобод людини в інформаційній сфері, застосування сучасних інформаційних технологій та практики забезпечення інформаційної безпеки⁵. Суть цих суперечностей полягає в тому, що законодавець, з одного боку, декларує і законодавчо забезпечує свободу й права людини у сфері інформаційних

---

¹ Про підсумки парламентських слухань «Інформаційна політика України: стан і перспективи» [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 2 червня 1999 р. № 705-XIV // *Голос України*. – 1999. – 12 черв.

² Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. № 3175-XIV // *Відом. Верхов. Ради України*. – 2006. – 14 квіт. (№ 15). – С. 604. – Ст. 131.

³ Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. №1126 (зі змінами станом на 16 січня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

⁴ Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 р. № 1772 (зі змінами станом на 16 січня 2012 р.) // *Офіц. вісн. України*. – 2002. – 6 груд. (№ 47). – С. 182. – Ст. 2155.

⁵ Статті 15, 23, 32, 34, 37 Конституції України; статті 5, 6, 7, 11, 13, 14, 21, 24, 28, 30 Закону України «Про інформацію»; статті 5, 10 Закону України «Про доступ до публічної інформації»; статті 21, 24 Закону України «Про державну статистику»; ст. 2 Закону України «Про інформаційні агентства»; статті 2, 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

відносин, а з другого – певною мірою обмежує ці права і свободи з урахуванням потреби захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері. Ці суперечності суттєво впливають на процеси забезпечення інформаційної безпеки у зв'язку з відсутністю необхідного балансу зазначених прав та інтересів, а також чітких меж дозволених, заборонених або дій, що мають бути обмежені.

Сутність сучасних інформаційних технологій та спрямованість засобів забезпечення інформаційної безпеки вимагають, за нашими оцінками, більш чіткого, формалізованого та унормованого визначення критеріїв і ознак заборони чи обмеження поширення інформації.

Наприклад, регламентація використання інформації з обмеженим доступом здійснюється рядом законів України: «Про державну таємницю», «Про банки і банківську діяльність», «Про зв'язок», «Про державну службу», «Про захист персональних даних» та ін. Водночас з питань правового регулювання суспільних відносин у цій сфері залишається цілий ряд проблем. Зокрема, досі не прийняті закони «Про службу таємницю», «Про комерційну таємницю» та не проведена уніфікація підходів до регулювання інформації з обмеженим доступом у цивільному, податковому, сімейному, трудовому та процесуальному законодавстві.

Система забезпечення інформаційної безпеки охоплює питання суспільних інформаційних відносин, що регулюються законодавством, та питання **технічного захисту інформації**. Одним із основних нормативно-правових актів щодо забезпечення технічного захисту інформації є затверджена у 1997 р. Концепція технічного захисту інформації в Україні¹. За нашими оцінками цей документ потребує приведення у відповідність до сучасних вимог та узгодження з іншими нормативно-правовими актами у сфері інформаційної безпеки.

У той же час необхідно відмітити актуальність (навіть через півтора десятка років після розробки) оцінки стану

---

¹ Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. № 1126 (зі змінами станом на 16 січня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

правового забезпечення технічного захисту інформації (ТЗІ), а саме:

«Стан ТЗІ зумовлюється:

– недосконалістю правового регулювання в інформаційній сфері, зокрема у сфері захисту таємниць (крім державної), конфіденційної інформації та відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави;

– недостатністю нормативно-правових актів і нормативних документів з питань проведення досліджень, розроблення та виробництва засобів забезпечення ТЗІ;

– незавершеністю створення системи сертифікації засобів забезпечення ТЗІ;

– недосконалістю системи атестації на відповідність вимогам ТЗІ об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту;

– недостатньою узгодженістю чинних в Україні нормативно-правових актів та нормативних документів з питань ТЗІ з відповідними міжнародними договорами України».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» **«технічний захист інформації** – вид захисту інформації, спрямований на забезпечення за допомогою інженерно-технічних заходів та/або програмних і технічних засобів унеможливлення витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації».

Виходячи з цього визначення, вважаємо, технічний захист інформації має передбачати здійснення комплексу цілеспрямованих дій (процесів, процедур, операцій) та заходів технічного (техніко-технологічного, технологічного, програмно-технічного, програмного) та експлуатаційного характеру з метою досягнення необхідних результатів щодо унеможливлення витоку, знищення і блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації. Переважна більшість необхідних правових дій підпадають під юрисдикцію, насамперед, Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури відповідності», але за умови безумовного дотримання положень та вимог, які містяться у правовому полі суспільних відносин в інформаційній сфері при забезпеченні інформаційної безпеки.

Важливим питанням у сфері технічного захисту інформації є фактичний контроль над програмними та програмно-технічними засобами, які застосовуються або плануються для застосування у цій сфері (питання правових проблем протидії новітнім викликам, загрозам і правопорушенням в інформаційній сфері є предметом розгляду наступного розділу). Мова йде, в першу чергу, стосовно питання фактичного контролю вихідними текстами програм.

Чітко усвідомлюючи світові тенденції розвитку суспільства і базуючись на досвіді роботи Державної комісії з питань запобігання та усунення можливих наслідків комп'ютерної кризи 2000 року (постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1999 р. № 218), а також розуміючи, що основою інформаційних технологій і питань забезпечення національної безпеки у цій сфері є операційна система, Урядова комісія з питань інформаційно-аналітичного забезпечення органів виконавчої влади¹ на своєму засіданні у вересні 2000 р. (протокол № 6) розглянула питання «Про розробку вітчизняної операційної системи (ОС)» і, за участю та всебічною підтримкою Національної академії наук України (Кибернетичного центру) та спеціалістів-практиків у сфері інформаційних технологій, прийняла рішення про створення вітчизняної захищеної операційної системи на базі ОС Linux.

На той час ядро національної операційної системи могло бути розроблене протягом року, але ця ідея залишилася не реалізованою. Лише в листопаді 2011 р. Кабінет Міністрів України повернувся до цього питання та своєю постановою № 1269 «Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 роки» започаткував відповідні розробки.

Нині все більшого розуміння у світі знаходить думка, що в умовах інформаційної глобалізації жодна країна світу (незалежно від рівня економічного, оборонного чи інформацій-

---

¹ Утворена згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2000 р. № 777 з метою організації та координації робіт із забезпечення інформаційної безпеки держави.

ного потенціалу) не спроможна самостійно забезпечити інформаційну безпеку. Лише спираючись на узгоджені міжнародні правові норми і правила на наукові дослідження та розробки¹, у тому числі термінологічні, можна розраховувати на досягнення прийняттого рівня інформаційної безпеки на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Підсумуємо розгляд правових проблем розвитку інформаційних технологій і забезпечення інформаційної безпеки такими основними висновками і пропозиціями:

¹ Арістова, І. В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг [Текст] : монографія / І. В. Арістова, Д. В. Сулацький. – К. : Право України, 2012. – 182 с.; Дзьобань, О. П. Проблема агресії і насильства: світоглядно-інформаційний вимір [Текст] / О. П. Дзьобань, В. Г. Пилипчук // Освіта регіону. – 2012. – № 2. – С. 171–177; Пилипчук, В. Г. Пріоритети розвитку наукових досліджень в галузі інформаційного права та інформаційної безпеки [Текст] / В. Г. Пилипчук // Державна безпека України : наук.-практ. зб. НАНУ та СБУ. – 2010. – № 20. – С. 6–14; Настюк, В. Я. Адміністративно-правовий захист інформації: проблеми та шляхи вирішення [Текст] : монографія / В. Я. Настюк, В. В. Белевцева. – К. : Право України, 2012. – 155 с.; Фурашев, В. М. Питання законодавчого визначення понятійно-категорійного апарату у сфері інформаційної безпеки [Текст] / В. М. Фурашев // Інформація і право. – 2012. – № 1 (4). – С. 46–55; Беляков, К. І. Ознаки неправомірної інформаційної діяльності [Текст] / К. І. Беляков // Наука і правоохорона. – К. : ДНДІ МВС України, 2012. – № 1. – С. 103–109; Фурашев, В. М. Сутність та визначення понять «інформаційна безпека» і «безпека інформації» [Текст] / В. М. Фурашев // Правова інформатика. – 2012. – № 2(34). – С. 51–59; Фурашев, В. М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності [Текст] / В. М. Фурашев // Інформація і право. – 2012. – № 2 (5). – С. 170–177; Марущак, А. І. Дослідження проблем інформаційної безпеки у юридичній науці [Текст] / А. І. Марущак // Правова інформатика. – 2010. – № 3 (27). – С. 17–21; Савінова, Н. А. Кіберзлочинність: витоки та тенденції детермінації в умовах розвитку Глобального інформаційного суспільства [Текст] / Н. А. Савінова // Акт. проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. ст. – 2012. – Вип. XXVIII. – С. 248–254; Марущак, А. І. Визначення об'єктів управління інформаційною безпекою держави [Текст] / А. І. Марущак // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2012. – № 2 (9). – С. 34–39; Ланде, Д. В. Мережна мобілізація: питання демократії та безпеки [Текст] / Д. В. Ланде // Інформація і право. – 2012. – № 1 (4). – С. 113–121; Брижко, В. М. Домінанта праворозуміння та основ понятійно-категоріального апарату інформаційного права [Текст] / В. М. Брижко // Інформація і право. – 2011. – № 3 (3). – С. 5–17; Марущак, А. І. Удосконалення правового регулювання відносин з управління інформаційною безпекою держави [Текст] / А. І. Марущак, Є. Д. Скулиш // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2010. – № 4. – С. 9–13 та ін.

1. Сучасні інформаційні технології суттєво впливають на розвиток інформаційного суспільства та усі сфери життєдіяльності людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти. В умовах глобалізації країни з відсталими інформаційними технологіями ризикують залишитися на узбіччі світового прогресу і навіть стати додатком високорозвинутих країн. За цих умов регулювання правових відносин в інформаційній сфері має ґрунтуватися на основі державної інформаційної політики, відповідних стратегій, концепції та програм, з урахуванням комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників.

2. Створення і розвиток інформаційних технологій, технічних та інших засобів забезпечення інформаційної безпеки підпорядковується загальному циклу: «задум (ідея, замовлення) – дослідження – розробка – виготовлення дослідного зразка – випробування – виготовлення – експлуатація – списання (утилізація)». Скорочення тривалості циклів створення (удосконалення) і впровадження новітніх інформаційних технологій та засобів забезпечення інформаційної безпеки є питанням розвитку або занепаду держави. Етап їх експлуатації передбачає наявність експлуатаційних та інших документів, які засвідчують замовлені характеристики і право на експлуатацію саме цього продукту.

3. Використання інформаційних технологій неможливе за відсутності відповідного правового (дозвільного) поля. Це означає, що до процесу створення (удосконалення) інформаційних технологій, засобів забезпечення інформаційної безпеки мають безумовно долучатися необхідні спеціалісти-правники. За їх участі питання експлуатації відповідних технологій має відображатися в концепціях, стратегіях, програмах, проектах, договорах, організаційно-розпорядчих та інших актах. Актуальність вказаного підходу посилюється стрімким розвитком науки, техніки і технологій в інформаційній сфері, жорсткою конкуренцією, а також важливістю цього напрямку діяльності для суспільства і держави.

4. У сучасну інформаційну епоху модернізація правового забезпечення інформаційних відносин має ґрунтуватися на визначенні пріоритетності розвитку інформаційних технологій, які:

- є основою для перетворення інформації та формування нового інформаційного ресурсу;
- забезпечують подальше прискорене накопичення нових інформаційних ресурсів;
- формують техніко-технологічну основу забезпечення інформаційної безпеки;
- становлять основу національного та глобального інформаційного простору.

5. Правові основи розвитку інформаційних технологій та забезпечення інформаційної безпеки мають бути спрямовані на:

- дотримання конституційного права *«вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію»* (ст. 34 Конституції України);
- реалізацію права доступу до публічної інформації та контролю громадянами і громадськими організаціями за діяльністю органів державної влади;
- захист авторських прав і прав майнової власності на інформаційні технології, інформаційні ресурси, продукти і послуги, технічні та інші засоби забезпечення інформаційної безпеки;
- формування рівних умов для усіх суб'єктів інформаційної діяльності (незалежно від форми власності) шляхом створення національного ринку інформаційних технологій, продуктів і послуг, конкурентного середовища та проведення ефективної антимонопольної політики;
- забезпечення відповідальності суб'єктів єдиного інформаційного простору за правопорушення при створенні інформаційних технологій, продуктів і послуг, формуванні інформаційних ресурсів та їх використанні;
- розвиток систем міжнародної і колективної інформаційної безпеки та інформаційного обміну в системі міжнародного співробітництва.